

1. tétel

Ady Endre Isten-kereső útja 1908-tól 1912-ig *A Sion-hegy alatt*, *a Rendben van*, *Úristen*, *Az Isten Titkai* és *az Istenhez hanyatló árnyék* című versciklusok alapján

1. Jelentősége, irodalomtörténeti helye

Összegző költő: lezárója a magyar utóromantikus lírának és meghatározó alakja a klasszikus modernségnek; a *Nyugat* első nemzedékének vezéregyénisége. A magyar sorskérdések („Mit ér az ember, ha magyar?”) és a modern ember életérzései- nek („Minden Egész eltört.”) megszenvedője és hiteles kifejezője. Egyszerre magyar és európai, nemzeti és egyetemes. A **költői látásmód megújítója:** tematikában, lét-tértelmezésben, gesztusokban és stílusban, verstanban, retorikában és poétikában egyaránt.

Szemléletének meghatározó tényezői: mélyen a **magyar történelmi hagyományban áll.** Folytatója és újraértője a nemzetfáltésből eredő ostorozó hazaszeretet nagy tradíciójának. (Vö. gróf Zrínyi Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor) „Nekem Ady Endre ostora tetszik.” (Nagy László) A magyar sors szépségét és végzetének teljességét igyekszik megérteni, újraértelmezni és kifejezni a Szent Napkelettől a hunokon és Vazulon keresztül a „párizsi Bakonyig”. Ellentmondásokat magába olvasztva egyszerre kötődik és használja a magyar és az egyetemes kulturális hagyomány egészét. Kálvinizmus és Ótestamentum, a közösségért való lét és a gőgös, úri öntudat is sajátja. A magyar messianisztikus küldetéstudat („Én vagyok az utolsó magyar.”) politikai radikalizmusa, forradalomvárása és a hiábavalóság, a cselekvés reménytelensége is egyszerre jellemzi. Önértelmezésének összetevői: **pogányság és kereszténység, „korhely Apolló” és Dionüszosz**, mámor és csömör, Nietzsche és Krisztus, vitalizmus, féktelen életszerelem, és – mint egyik cikluscímme is emelt versében vallja – *Istenhez hanyatló árnyék.* (1911)

Későromantikus én-ábrázolás, **önmitizálás**, szecessziós halálvágy és szimbolista látásmód, expresszív erejű versbeszéd és a **kötetkompozíció** jelentéstöbblete jellemzi. A 19. század második felének klasszikus modern stílusirányzatait (impreszszionizmus, szimbolizmus, szecesszió) saját egyéniségére hangolja át. Költői témái, az ezeket megjelenítő motívumok, és az azokból kibomló szimbólumok egymáshoz kapcsolható és összefüggő rendszert alkotnak. Ady Endre **tematikus költő:** azonos témájú verseit ciklusokba rendezi, és ezekből építi fel köteteit, ami így többet és mást jelent, mint a versek összessége. A fontos témák visszatérnek, új elemekkel egészülnek ki, a későbbiek visszautalnak, és át is értelmezik olykor a korábbiakat. Ezek megmutatják az életmű sokrétű összetettségét: látomásos tájversek, magyarság versek, szerelmi líra, létharc versek, istenes versek, önarckép versek és ars poétikák, kuruc versek, forradalmi versek, háborúellenes versek. Modernitása mellett kötődik a magyar irodalom legnemesebb hagyományaihoz, amelyek beépülnek egyéni mitológiájába: ilyen a zsidó-magyar sorspárhuzam és a nemzethaláltól való félelem, amellyel egyszerre lesz folytatója a 16. századi protestáns és a reformkori történelemszemléletnek. **A szimbolizmust mitológiával keresztezi**, így szimbólumai megfoghatóbbak, mit a francia elődöké. Újszerűsége, hogy erős közéletiség jellemzi, a megújulás nem csupán művészi ars poétikát, hanem társadalmi programot is jelent számára.

Utóélete

Kortársai körében vitát vált ki: érthetetlen és magyarellenes, de mindenki viszonyul hozzá, mert hatása óriási. Nemzet-ostorozó gesztusa még Kosztolányit is fölháborítja. A két háború közötti hivatalosság csak félszívvvel vállalta, de a népi írók a nemzet költőjének tekintik. (Szabó Dezső, Féja Géza, Kodolányi János, Móricz Zsigmond, Németh László). Az Ady-kultusz ellen lépett fel Kosztolányi Dezső (1929), de szinte mindenki Ady védelmére kelt. 1945 után a kommunizmus pártállami diktatúrája igyekezett kisajátítani: Petőfi és József Attila mellett a hivatalos kultusz kiemelt szereplőjévé akarta tenni. Mára egyértelművé vált: szoros összefüggés van Ady publicisztikája és költészete között, és a teljes életművet egységben kell értelmezni és értékelni.

2. Életrajzi mozzanatok

Ady Endre (Érindszent, 1877. nov. 22. – Bp., 1919. jan. 27.): Elszegényedett, „hétszilvafás”, kisenemesi családból származott. Apja, Ady Lőrinc, gazdálkodó; anyja, Pásztor Mária református papleány. Ady maga is kálvinista, református vallású. Iskolái: Nagykároly, piarista gimnázium, itt megismeri a római katolikus felekezet világszemléletét is. Zilah: református kollégium. 1896-97: Debrecenben a jogakadémia hallgatója, de tanulmányait nem fejezte be. 1897-től rendszeresen jelentek meg versei és tárcái különböző lapokban. 1900-1903: Nagyváradon lett újságíró. 1903 nyarán ismerte meg nagy szerelmét, Diósy Ödönné Brüll Adélt, akit Lédának nevez. 1904-ben Léda jóvoltából Párizsba utazott, ahol megismerte Baudelaire és a francia szimbolisták költészetét. 1905-12 között nagyrészt a fővárosban élt, de gyakran ellátogatott szülőfalujába és Párizsba is. 1906 elején jelent meg harmadik, de jelentőségében és hatásában az első, „igazi” Ady-kötet: az *Új versek*. Az 1908 januárjában induló *Nyugat* című irodalmi lapnak vezető költője és főmunkatársa volt haláláig. 1912-ben végleg szakított Lédával; 1915-ben feleségül vette Boncza Bertát, egy erdélyi földbirtokos ügyvéd lányát, akit Csinszának nevez. A háború első éveit főképp a csucsai Boncza-kastélyban töltötték, majd 1917-ben Budapestre költöztek, ahol betegsége fokozatosan súlyosbodott. 1918 végén még elment a Vörösmarty Akadémia ülésére, amelynek elnökévé választották. Kötetei (zárójelben a tényleges megjelenés évével, amely olykor korábbi, mint a köteten szereplő évszám): *Versek*, Debrecen, (1899); *Még egyszer*, Nagyvárad, (1903). Ezek visszhang nélkül maradtak, mert a költői teljesítmény nem érte el a későbbiek színvonalát. Jellemző, hogy a korai Ady-versek címei, ellentétben a későbbiekkel, még nem három szóból állnak. Ez értelmezhető az ősi magyar hitvilág, a mesei hármasság és/vagy a szentháromság számmisztikájának is. *Új versek* (1906), *Vér és arany* (1907), *Az Illés szekerén* (1908), *Szeretném, ha szeretnének* (1909), *A Minden-Titkok versei* (1910), *A menekülő Élet* (1912), *Margita élni akar* (verses regény; 1912), *A Magunk szerelme* (1913), *Ki látott engem?* (1914), *A halottak élén* (1918), *Az utolsó hajók* (posztumusz, 1923.)

3. Istenképének forrásai

Gyermekkori emlékek, ünnepek; a **kálvinista istentisztelet** és a **római katolikus szentmise** liturgiája, a zsoltárok (soknak a szövegét gyermekkorában megtanulta) és a templomi énekek, a felekezethez tartozás közösségi élménye; a **Biblia**: az Ószövetség és az Újszövetség szókészlete, példázatai, **Krisztus** alakja. Ezzel szemben áll

Nietzsche (1844-1900), a 19. század második felének meghatározó német filozófusa, aki nagyon hatásosan fejezi ki megrendülését a hit feltétlenségében. Egyik fontos művében, *Így szólott Zarathustra – Könyv mindenkinek és senkinek* (1883, ford. Kurdi Imre) a perzsa vallásalapító nevében prófétai stílusban hirdeti az „übermensch”, „**az embert fölülmúló ember**” eszméjét. Itt szerepel híres kijelentése: „Még ilyet! Ez a szent életű aggastyán itt a vadonban még nem is hallott róla, hogy *Isten halott!* (...) Kötél az ember, kötél az állat és az embert fölülmúló ember között – szakadék felett feszülő kötél. Veszélyes átkelés az ember, veszélyes úton levés, veszélyes visszatekintés, veszélyes borzongás és megtorpanás. Szeretem, akik nem valahol a csillagokon túl keresik, vajon mi végre hoznak áldozatot, és miért buknak alá: hanem a földnek áldozzák magukat, hogy a föld az embert fölülmúló emberé lehessen egykor. Szeretem, akinek élete megismerés, és azért akarja a megismerést, hogy az embert fölülmúló ember élhessen egykor.”

4. Isten-kereső útja

1908-tól 1912-ig A Sion-hegy alatt, a Rendben van, Úristen, Az Isten Titkai és az Istenhez hanyatló árnyék című versciklusok alapján

A gondviselés hit megrendüléséből fakadó **modern istenélmény** jellemzi. Istenfel fogása mélyen személyes, egyéni, olykor profán, kételkedő, alapvetően **istenkereső**, ritkábban hitvalló. Gyakran elveszti Istenét, elfelejti a nevét (*A Sion-hegy alatt*, 1908), majd konokul, szenvedve és szenvedélyesen keresi (*Az Isten balján*, 1908; *Az Isten-kereső lárma*, 1910), hozzá menekül, néhány versében fölismeri, és hitét megvallja (*Az Úr érkezése*, 1908; *Imádság háború után*, 1908; *Köszönöm, köszönöm, köszönöm*, 1911). **Hite tépázottan modern** és zaklatott, ellentétekkel, **paradoxonokkal telített** (*Hiszek hitetlenül Istenben*, 1910; *Istenhez hanyatló árnyék*, 1912). Isten és ember ösztetartozása személyes kapcsolatként, vagy annak hiányaként jelenik meg. Isten és a lírai én viszonya a legtöbb esetben ellentmondásos: mind a beszélő, mind az Isten különféle helyzetekben, lélekállapotokban, viszonyokban tűnik fel. A nyelvhasználat sokszor biblikus, régies, archaizáló, vagy épp köznapi, lefokozott, profán. Gyakori a biblikus intertextualitás, elsősorban az ószövetségi mottó, ami Ady kálvinista isten- és történelemszemléletét jelzi.

Isten-kereső útja **Az Illés szekéréen** (1908) című versgyűjteményben indul, mert ebben kap az istenes tematika először önálló ciklust – *A Sion-hegy alatt* –, méghozzá kiemelt helyen, a könyv első részében. Az önmagában cím nélküli, de az egész kötetnek címet adó nyitóvers az egész gyűjtemény bevezetője. Ezt követően minden kötetében folytatja az istenes tematikát. A költemények Istent és a lírai én viszonyát szimbolikusan, metaforikusan és/vagy metonimikusan nevezik meg.

Illés (héb. Eljahu 'Jahve az én Istenem'): Kr. e. 9. században élt, a próféták atyja, akit a zsidók, a keresztények és a muszlimok is tisztelnek. „És lőn, amikor menének és menvén beszélgetének, ímé egy tüzes szekér tüzes lovakkal elválasztá őket egymástól. És felméne Illés a szélvészben az égbe.” (*Biblia*, 2 Kir 2,11) A nyitóvers – **Az Úr Illésként elviszi mind** – belső lélekállapotot alakít át drámai cselekménnyé. Szimbolikusan alapellentéte a meleg és a hideg, a tűz és a jég, a Föld és az Ég. „Tüzes, gyors szíveket ad nekik, / Ezek a tüzes szekerek.” Az első versszak metaforája a belsőt és a külsőt, a szíveket és a szekereket azonosítja a tüzes közös jegy segítségével: tüzes

szívek = tüzes szekerek. Hiszen a lázban égő ember gyorsabban él, szíve szaporábban ver, ezért élete rövidebb lesz, hamarabb magához ragadja az Úr a „tüzes szekéren”, vagyis elhasználódott szíven keresztül. A kiválasztottak, és éppen ezért magányossá váló művészek ők, akiket Illéshez hasonlóan magához szólít az Úr, de nem azonnal, hanem csak a rájuk mért hánykolódó szenvedés után. „Ég s Föld között, bús-hazátlanul / Hajtja őket a Sors szele.”

Ady kevés, teológiai értelemben is hitvallónak tekinthető verset írt, de ebből kettő, *Az Úr érkezése* (1908) és az *Imádság háború után* (1908) ebben a ciklusban szerepel, amelyek az istenkereséssel szemben a bensőséges ráतालálás, a megtérés verseiként értelmezhetők. Itt a szenvedő, az önmagával, Istennel és világgal is – itt átvitt értelemben – háborúban, tehát létharcban álló lírai én fölismeri Istent gondviselőjét, aki támaszt és lelki békességet ad.

A Sion-hegy alatt a verscsoport tizenöt darabjából a hetedik: a költő is kiemelten fontosnak tartotta, ezért helyezte a középpontba, és választotta a ciklus címadójának. A Sion-hegy a jeruzsálemi templom szent helye; a Sínai-hegy (Hóreb) pedig, ahol Mózes találkozott Istennel, és a Tízparancsolatot kapta Izráel számára. Ady a jeruzsálemi hegygel nevezi meg a Sínait, ami azt jelzi, hogy a vers helyszíne és balladaszerű cselekménye is látomás, nem köthető a szövegen kívüli tényleges helyhez. A zárlat meghatározza és értékeli is a vershelyzetet: „S én ülök / Sírván a Sion-hegy alatt.” A lírai én önmagát siratja, mert költői látomásában a **találkozás Istennel** – profánul és ironikusan az „Isten-szagú”, a hajnali misére (rorátéra) harangozó, kopott, öreg pappal – létrejött ugyan, **de nem ismerte meg**. Víziójában már halottnak láttatja magát, mert elkövette a legnagyobb bűnt, az **istenfelejtést**, a hit elvesztését, pedig gyermekkorában sokat imádkozott hozzá. Ady megrendítő erővel ábrázolja Nietzsche és saját tapasztalatát: „Isten halott”. De ez egyben fájdalmas hiányt is jelent, mert helyette nincs semmi, csak a nihil, az üresség; és éppen e kettősség feloldhatatlan bizonytalansága adja a modern istenélmény mély tragikumát. Erről így vall: „Batyum: a legsúlyosabb **Nincsen**, / Utam: a nagy Nihil, a Semmi, / A sorsom: menni, menni, menni / S az álmom: az **Isten**.” Látható, hogy a rím elhelyezésnek is fontos üzenete van. (*Álmom: az Isten*) A **hitre jutás érzelmi szükséglete és racionális lehetetlensége** a kétségbeesés és a kételkedés oka, amit legtömörebben a paradoxonos állítások érzékeltetnek. Ez a retorikai alakzat azonban nem kizáró ellentétet, hanem csak látszólagos ellentmondást érzékeltet, vagyis a kijelentésben szereplő állítások egyszerre igazak, érvényesek és léteznek. „Te vagy ma a legvalóbb Nem-Vagy”, tehát Isten **egyszerre** „van” és „nem-van”. Vizuálisan jól érzékeltethető ez a dialektikus logikai kettősség a törlésjel alá helyezett szóval, amely egyszerre állítja és tagadja a megnevezettet: ~~Isten~~. (*Szeress engem, Istenem*, 1908)

A második állomás a **Szeretném, ha szeretnének** (1909) kötet, amelyben a kilenc verscsoportból a **Rendben van, Úristen** című ciklus a nyolcadik helyen szerepel, ami mutatja a tematika hátrább kerülését. Az ajánlásban érzéketlenül vall Istenthez fűződő viszonyáról. „Azoknak a bús valakiknek, akik **hitetlenül is az Úristent keresik** hívó, bús gerjedelemmel s remény nélkül.” Alapérzése a hitetlenség, hiszen azok keresik szomorú kétségbeesésükben egyre reménytelenebbül Istent, akik még nem találták meg. Az istenkereső magatartás elősorban a keresésben hisz, és nem Istentben. Az itt olvasható tizennégy versben nem szerepel hitvallás, inkább az ellenkező véglet

nyilvánul meg. Istent 'Halálként' (*A Halál pitvarában*, 1908), majd a 'Jehovák Jehováként Életként' (*Vezeklő vigadozás zsoltára*, 1909) metaforizálja, ő maga pedig fekete Anti-Krisztusként szenvedve hoz áldozatot, „Hogy a Jövőt fehérnek tudja.” (*Anti-Krisztus útja*, 1909) **Profán** módon itt mintha a lírai én lenne a megváltó, aki 'bűnös, nagy példájával a Múltért és a Jövőért' vállalja a megtisztító kárhozatot. Költészetének sajátja ez a költői túlzás, ez a retorikai féktelenség, **az Én szerepének mitikussá növelése**, hiszen korábbi kötetében 'magyar Messiásként' is gondolt már magára. A ciklus címadó verse, a **Rendben van, Úristen** (1909) öt, anaforával induló kérdőmondatból áll. A saját hitetlenségéért **Istent vonja felelősségre**, kérdéseivel szemrehányóan faggatja, majd a vers a lírai én halálában békül meg Istenével. „Ki akarta, hogy ne akarjak / S mint csenevész, őszi fű-sarjak / Feküdjek kaszája elé / S így szóljak: rendben van, Úristen?”

A harmadik megálló **A Minden-Titkok verseiben** (1910) **Az Isten titkai** című ciklus, amely fontossága miatt ismét a kötet elejére került, miképpen a csupán négysoros, cím nélküli ajánlás, amely pillanatképet rögzít az **önmagával és Istennel az Istenért folytatott létharc** állapotáról. A világ titkainak lírai megismerése egyelőre legyőzte a saját halálát váró szomorúságát. „Ám él a szívem és él az Isten.” Ady istenes verseinek egyik legfontosabb **teológiai és filozófiai motívuma az akarát** kérdése. Belülről, mélyen átélten szenved meg Pál apostol tanítását. „Annak okáért tehát nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” (A rómabeliekhez írt levél, Róm 9,16.) Vágyakozik Isten után, akar hinni, de emberi törekvése az isteni kegyelem hiányában sikertelen marad. Ezt a kettősséget, látszólagos ellentmondást érzékelteti a nyitóvers paradoxonja: *Hiszek hitetlenül Istenben / Mert hinni akarok.* Önértelmezése szerint versének minden eleme ima, de itt mégsem Isten a megszólított, mert egy mondat kivételével – „Hiszek Krisztusban, Krisztust várok, / Beteg vagyok, beteg.” – **Isten csak hiányával van jelen**, pusztán a vágyakozás tárgya. „A hit pedig a reménylett dolgoknak valósága, és a nem látott dolgokról való meggyőződés.” (Pál apostol, A zsidókhöz írt levél, Zsid 11,1) Istenben hinni azt jelenti, hogy létezését valóságosnak kell tartani anélkül, hogy az ember saját életében közvetlenül és látható módon tapasztalná meg Isten jelenlétét. A hit tehát nem a fizikai, az emberi szemmel, hanem a metafizikai, lelki szemmel történő látásból ered. Csak az emberben lévő belső, isteni rész ismerheti fel külső teremtőjét, eredetét. Ezt a különbséget éppen a titok kapcsán teszi érzékletessé a sokat idézett Saint-Exupery. „Tessék, itt a titkom. Nagyon egyszerű: jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” (*A kis herceg*, 1943) A hitben a szeretet, az érzelmi elfogadás és a ráhagyatkozás fontosabb és erősebb minden látható tapasztalatnál és észszerű okoskodásnál. A lírai én a zárlatban jellemző módon Isten feltételes módú tétélezésén keresztül ismét önmagához, és az ember Isten utáni vágyának antropológiai kérdéséhez jut el.

Az Isten-keresés következő állomása **A menekülő Élet** (1912) című kötet, amelyben a lírai én helyzetét a cikluscímmé emelt térbeli metonímia érzékelteti: **Istenhez hanyatló árnyék**. Élete veszélyben van, ha nem képes hitre jutni. Itt is központi motívum a beszélő akarata, amely szilaj keresésével szinte már üldözi Istent, mert nélküle csak hánykolódik a világban. **Istent paradoxonnal nevezi meg** – „Ki létlenül is leglevőbb” –, és a harmadik versszak megszólításban profán metaforákkal helyettesíti: ő csupán az emberi képzelet szüleménye, a hit pedig a mindig kéznél levő

gyógyír a szenvedésre. A zárlatban azonban érzelmi, értelmi és biblikus retorikával sikerül önmagát is meggyőznie. „S mert nem láttam régen előbb: / Nem szabad hinni senki másba.” A vers vívódó, önmagát is folyamatosan átértelmező szerkesztése nagy esztétikai erővel fejezi ki az összetett, **ellentmondásosan hitvallónak** nevezhető istenképzetét.

Különleges, bensőséges, rátaláló költemény a **Köszönöm, köszönöm, köszönöm.** Közvetlenül az *Istenhez hanyatló árnyék* előtt szerepel, amely a ciklus utolsó előtti verse, tehát mindkettő kitüntetett helyen, az összeállítás végén szerepel. Az öt versmondatból álló szöveg alapvető szervező elve az ismétlődés. A címadó szó összesen tízszer szerepel, ebből ötször sorkezdő anaforaként, amely a lírai én legfontosabb, **hitvalló beszédcselekvését, köszönetét** fejezi ki Istennek. „Te voltál mindig mindenben minden”. Az első négy és a 21-24. sorok is ismétlődnek, és nagy költői erővel – a látást, a hallást és az ízeletést keverő szinesztéziákkal – érzékeltetik a lírai én és Isten **bensőséges, egyben profánnak** is ható kapcsolatát, amelyben a szaglás és símogatása gesztusa is szerepel. Ugyanakkor – az eddigiekkel ellentétben – a lírai én akarata itt visszavonul, csupán a köszönetre szorítkozik, így közelít az ima, a „Légyen meg a te akaratom” beszédcselekvéséhez. Nagy hatású **létösszegzésébe** – ami születésétől a saját haláláig tart – minden beletartozik: az oltárok építése és döntése, a hit és a kétség, a jóság és bűn, a csók és betegség, így **az ellentétek is összebékülnek** a mindent átható köszönetben.

Az istenes ciklusok áttekintése után látható: leggyakoribb motívuma a parttalan, **mindent magába foglaló Isten képzete**, amely jól mutatja, hogy Ady istenfogalma nem teológia gyökerű, hanem egyéni, **költői képekben és retorikai alakzatokban megalkotott**, és csak ezek segítségével megismerhető nyelvi minőség, amely azonban minden elemével a létre vonatkozik.

Gyakorlófeladatok

1.

Mutassa be Ady Endre Isten-kereső útjának állomásait 1908-tól 1912-ig A Sion-hegy alatt, a Rendben van, Úristen, Az Isten Titkai és az Istenhez hanyatló árnyék című versciklusok alapján! Néhány vers részletes elemzésével igazolja vagy cáfolja, igaz-e Ady önértelmezése Istenhez fűződő viszonyában!

„De annyi religio [vallás], igazi Isten-vágy még nem élt az emberi civilizációban, mint ma. Borzasztóul szeretnők igazi alakjában meglelni az Istent, s az írók még természetesen türelmetlenebbek és idegesebbek a keresésben, mint a filozófusok. (...) Szabadgondolkodó vagyok, s ha ki nem dobtak azóta, választmányi tagja a magyar szabadgondolkodóknak. De nem ismerek szebb szabadgondolkodást, mint az Istennel való nyugtalan és kritikus foglalkozást. Vagy-vagy: végre valaki vagy megtalálja, vagy véglegesen leszámol vele az emberi élet gyönyörű, elképzelhetetlenül nagy megkönnyebbülésére.”

(Ady Endre: *Isten az irodalomban*, részletek, Nyugat, 1910. február 1.)

2.

Milyen poétikai eszközökkel, retorikai alakzatokkal és költői képekkel ábrázolja Ady Endre személyes istenélményét *A Sion-hegy alatt*, a *Rendben van, Úristen*, *Az Isten Titkai* és az *Istenhez hanyatló árnyék* című versciklusaiban? Mutassa be a lírai én és az általa alkotott istenképzetek viszonyát és gesztusaikat! Válaszában reflektáljon Németh László megállapításaira is!

„Ady Endre (...) váratlan a Sion hegy alatt áll s hitetlenül is hinni akar. Szüksége van egy ős Kajánnál hatalmasabb vitázó társra, valakire, kitől végső fokon kérhet számon halált és életet. Miféle Isten az Adyé? Nem zsoltár és könyörgés meghallgatója, aki az emberek ügyeivel bíbelődik. Őt-hat világot küld egyszerre semmibe s kérlelhetetlen folyamú, akár az élet. Nem szereti a túlságos jókat, a kanyargós eszűeket, de a zsenit mégis ő akarja, mert a zseni mélyebb és messzibbről jövő akarata a világnak, titok, mint maga az Isten. (...) Úgy áll Ady az Istennel szemben is, ahogy a kedvesével szemben állt. Szeretett, mert szüksége volt a szerelemre. Hisz, mert szüksége van a hitre. A vallás szubjektív része kell neki, bele akar fűródni egy nagy ismeretlen ölbe. S amint a kedves előtt is megjátszotta férfi s nő viszonyának minden gesztusát, Isten előtt is eljátssza a haragos számon kérőtől a megjuhászodó, karácsonyi verset éneklő gyermek Isten hitéig Isten és ember minden lehető viszonylatát. Fikció ez az Isten s nem Ady életébe hajló valóság. De amint tágul, bővül a jelentése, összefoglalja az összes Ady-szimbólumokat, tisztább láthatárt nyit az Ady-líra elé.”

(Németh László: *Az Ady-pör*, 1927.)

2. tétel

Tematikus, szerkezeti és formai változatosság Arany János baladaköltészetében

1. A szerző jelentősége, irodalomtörténeti helye

Azon kevesek egyike, aki életében megérte, hogy iskolai olvasmány lett. A *Toldit* először 1856-ban tanították a késmárki líceumban, 1879 óta kötelező tananyag. A kortársak az epikus Aranyt értékelték elsősorban.

Ady már inkább a lírikust látta benne. Babits tétele: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában.”

Kosztolányi Arany epikájában demokratikus társadalomképét értékeli, lírájában pedig írói bátorságát. Ez alatt nem politikai bátorságot ért, hanem azt az individuális bátorságot, hogy az író őszintén képes szembenézni élethelyzetével.

Szerb Antal azt írja róla, hogy a „legmagyarabb magyar költő”, de ez nem egyértelmű elismerés, mert hiányosságának tartja, hogy az urbánus, polgári kultúra nem érintette meg.

A marxista és kommunista Lukács György szerint a Petőfiben megtestesült „népi forradalmi erő” nagy hatást gyakorolt Arany epikájára. Toldi csak az epikai hitelesség

1. tétel A kommunikáció célját és funkcióját kifejező nyelvi eszközök

1. A kommunikáció

A szó latin *communicatio* főnévből származik, amelynek eredeti jelentése: közzététel, teljesítés, megadás, megbeszélés.

A kommunikáció átfogó jelentésében bármilyen információ átadását jelenti. Kutatása, a kommunikációelmélet a XX. században nagyon fontos tudománnyá vált, amely több más tudománnyal, tudományággal függ össze (interdiszciplináris): pl. szemiotika, szociológia, informatika, kibernetika, biológia stb.

A kommunikáció eszköze egy jelekből és azok összekapcsolásának szabályaiból álló jelrendszer. Az emberi kommunikáció leggyakoribb eszköze a nyelv.

A nyelvi jelekre együttesen jellemző, hogy a jelölt jelenléte nélkül is képes azt felidézni (leválasztottság), a jelállomány elemeinek jelentése folyamatosan változik, illetve új elemekkel bővül (nyitottság), véges számú elemből végtelen számú üzenet hozható létre (kettős mintázat), és a nyelv képes új szimbólumok és üzenetek kibocsátására (hagyományozás).

A nyelvi közlést tudatos vagy nem tudatos nem nyelvi (nonverbális) jelek egészítik ki vagy minősítik. Ezek lehetnek ösztönösek, tanultak, és alapulhatnak utánczáson. Több közülük kulturálisan meghatározott. Összefoglalóan metakommunikációnak is nevezik.

A kommunikáció akkor sikeres, ha megvalósul az információ áramlása: az üzenet eljut a címzethez, aki megérti azt. Kétirányú kommunikáció esetében a címzett válaszolhat is a feladó üzenetére, vagyis a küldő és a befogadó szerepe felcserélődik.

2. A kommunikáció folyamata

A kommunikáció folyamatának leírásában a **legismertebb Roman Jakobson, orosz származású amerikai nyelvész modellje (nyelvi modell)**, amelyet 1958-ban dolgozott ki.

A kommunikációs folyamat létrejöttében és működése során az alábbi tényezők játszanak szerepet:

A **feladó**: az üzenet küldője, kódolója, a beszélő; szépirodalmi művekben a történetmondó, az elbeszélő, a narrátor, a megszólaló szereplő(k), a lírai én.

A **címzett**: az üzenet befogadója, dekódolója; szépirodalmi művekben a megszólított, akihez szól az üzenet; ez lehet fiktív személy vagy elvont fogalom, és/vagy a mindenkori olvasó, hallgató. Ha a kommunikáció sikeres, akkor a címzett megérti az üzenetet, és ha módja van, akkor válaszol, így ő válik feladóvá a kölcsönös, együttműködő (interaktív) kommunikációs folyamatban. (pl. telefon, chat, SMS)

A **beszédhelyzet**: a konkrét szövegekörnyezet külső körülménye (a szituáció) és belső környezete (a kontextusa), vagyis a többi szöveg, ami az adott szöveg körül van (pl. egy újságcímen, amelyben az információcsere történik. Szépirodalmi művekben ilyen a vershelyzet és az elbeszélői nézőpont: az a pozíció, amelyikbe a megszólaló költő/író önmagát helyezi. A sikeres kommunikáció feltételei: a közös nyelv,

azonos kódhasználat, hasonló stílus és nyelvi magatartás. Megkönnyíti a kommunikációt a közös elő- és valóságismeret, a közös tudáskeret.

A **csatorna**: a közvetítő közeg, a kapcsolat (a kontaktus) eszköze, amelyen az üzenet halad. (Pl.: telefon – hallható; papír alapú vagy elektronikus levél: tinta vagy nyomdafesték a papíron és/vagy impulzusok a képernyőn – látható; a személyes beszélgetés – hallható és látható is) A kapcsolatot meghatározza a csatorna és a résztvevők állapota, lélektani helyzete. A zaj: a folyamatot megzavaró, az üzenetet torzító, eljutását gátló tényező.

A **kód**: a nyelvi és a nem nyelvi jelek (pl. metanyelvi elemek: gesztusok, mimika; írásban: elrendezés, margó stb.) és a szabályok összessége. Ilyenek az összes természetes nyelv szavai és nyelvtani szabályai (magyar, angol, német stb.); a mesterséges nyelvek jelei és szabályai (pl. a programozási nyelvek, a titkosírások, a jelnyelv, régebben a morze abc hosszú és rövid sípjellei). Segítségével az üzenet (írásban, szóban és/vagy nem verbálisan) a résztvevők között a csatornán továbbítható és visszaalakítható.

Az **üzenet**: a tartalom, a jelentés, a kódolt információ. Szépirodalom esetében a szövegvilág által létrehozott lehetséges világ, amely a valóságos világot modellezi.

A **zaj**: a kommunikációt gátló tényezők, zavaró körülmények, interferáló, egyéb kommunikációs folyamatok összessége.

A kommunikációs folyamat ezek alapján akkor jön létre, ha a feladó valamilyen beszédhelyzetben üzenetet közvetít a címzettnek a kód segítségével a csatornán keresztül.

A jakobsoni modell a kommunikációs tényezőkhöz kommunikációs funkciókat, illetve célokat rendel. Egy kommunikációs folyamatban legtöbbször egyidejűleg több funkció és cél érvényesül.

- A **referenciális** (utaló-leíró) funkció a kontextusra irányul, a megismeréssel kapcsolatos, számos üzenetben ez az uralkodó, mivel a kommunikáció célja a tájékoztatás, az ismeretátadás.
- Az **emotív** vagy **expresszív** (kifejező) funkció a feladóra, illetve az üzenet tárgyára utal. Célja kifejezni a feladónak az érzelmeit azzal kapcsolatosan, amiről beszél.
- A **konatív** (felhívó) funkció a címzetre irányul, célja felhívás, felszólítás, parancs.
- A **fatikus** (kapcsolatfenntartó) funkció a kontaktusra irányul, célja a kommunikáció létrehozása, fenntartása, lezárása, a csatorna működésének ellenőrzése.
- A **metanyelvi** vagy **magyarázó** funkció feladata a kód ellenőrzése, annak ellenőrzése, hogy a felek értik-e egymást, az üzenet érthető-e.
- A **poétikai** funkció magára a közleményre, az üzenetre irányul, annak megformált-ságára.
- Újabbban a kiegészítő funkciók között megemlíti az **identitásjelző funkciót**, mivel a kommunikációs folyamatban saját személyiségünk is megjelenik.

A múlt század utolsó harmadában a figyelem a nyelvi rendszerről egyre inkább a nyelvhasználatra (pragmatika) irányult. Ezek a kutatások új kommunikációs-mo-dellek megalkotásához vezettek. Ezek közül az egyik legismertebb a **cselekvés-vagy viselkedésközpontú** modell.

Ez abból indul ki, hogy a kommunikáció során ingerek hatnak ránk, amelyek válszokat váltanak ki. Ezek nemcsak nyelvi, illetve metanyelvi közlések, hanem cselekvések, viselkedésformák is. A cselekvés hiánya, a passzivitás is reakció. Akkor is kommunikálunk, ha nem kommunikálunk.

A nyelvi kommunikáció ennek a viselkedésnek egyik részeleme, és további meghatározó összetevői az együttműködés, az erőfeszítés, az empátia, az etika és az esztétika.

A nyelvhasználatnak nemcsak a gondolatközlés a célja, hanem pl. a megismerés (kognitív funkció), a hatáskeltés, az elvárásoknak való megfelelés stb.

3. A kommunikációs funkciókat és célokat kifejező nyelvi eszközök

A referenciális funkció legfontosabb célja az ismeretátadás és a tájékoztatás. Ezt leggyakrabban **tagolt, bővített és összetett mondatokkal** valósítjuk meg, amelyek gyakorisága és aránya a kontextustól függ.

A kifejező és a felhívó funkció fontos nyelvi eszközei a **mondatszók**, amelyek gyakran tagolatlan mondatként jelennek meg a kommunikációban. A mondatszók, a módosítószók, a hangutánzó és a hangulatfestő szavak erős érzelmi töltésükkel alkalmasak a beszélő érzelmeinek, a témához fűződő szubjektív viszonyának a kifejezésére és a hallgató befolyásolására is.

A kifejező és a felhívó funkciót hordozó szövegekben gyakoribbak a **tagolatlan mondatok**, illetve az úgynevezett **minimális mondatok**. A kapcsolattartást is rövidebb, gyakran tagolatlan mondatokkal valósítjuk meg.

Egy konkrét kommunikációs folyamat funkciói és céljai a beszélő szándékából következnek. A beszélő szándéka alapján mondataink lehetnek **kijelentők, kérdők, felkiáltók, felszólítók** és **óhajtók**.

A tájékoztatás nyelvi eszközei elsősorban a kijelentő mondatok, de a kérdő mondatok is hordoznak referenciális funkciót (ahogyan kifejező és felhívó funkciót is).

A felkiáltó mondatok leggyakrabban az érzelmek kifejezésének, a felszólító és az óhajtó mondatok pedig – az érzelmerkifejezés mellett – a felhívó funkció nyelvi eszközei.

A kapcsolattartás célját szolgáló mondatszók (interakciós mondatszók) a kapcsolatteremtés, a kapcsolattartás és a kapcsolatzárás legfontosabb nyelvi eszközei.

Az esztétikai funkció elsősorban a műalkotásokban van jelen, de más helyzetekben is szerepet kap, ha nem kizárólag az üzenet tartalma, hanem formája is fontos. Az esztétikai funkció hordozói lehetnek: a nyelv hangjainak akusztikai tulajdonságain alapuló **hangszimbolika**, a **hangutánzó és a hangulatfestő szavak**, a **szóképek**, a mondatok és a szöveg sajátos elrendezése (az **alakzatok**).

4. A kommunikációs célok és a szövegtípusok összefüggései

A személyes kommunikáció leggyakrabban magánéleti szövegtípusokban (pl. vicc, blogbejegyzés, telefonbeszélgetés stb.) valósul meg. Ezek jellegzetesen spontán és dialogikus szövegek.

A nyilvánosságnak szóló kommunikáció szövegtípusai a közéleti szövegtípusok (pl. publicisztikai szövegek, nyílt levelek, politikai beszédek stb.).

A hivatalos szövegtípus gyakran ugyancsak ismeretlen, de szűkebb címzetti körhöz szól (pl. kérvény, önéletrajz, pályázat stb.).

A tudományos szövegtípusokat témájuk, szigorú szerkezetük, felépítésük különbözteti meg a közéleti és a hivatalos szövegtípusoktól.

A szépirodalmi szövegtípus leggyakrabban írott és tervezett szövegeket foglal magába. Sajátos feladó-címzett viszony jellemzi.

5. A meghatározó közlésmódok és a kommunikációs funkció összefüggése

Párbeszéd (latin: dialógus, görög eredetű: dia+logosz 'két beszéd'): olyan közlésmód, amely megvalósíthatja a kommunikáció összes fő funkcióját: lehet önkifejező, érzelmeket közlő, valamire felhívó, felszólító, a valóságra vonatkozó, arról tájékoztató. Továbbá megvalósíthatja a kommunikáció mellékfunkcióit is: a párbeszéd irányulhat a kapcsolat felvételére, tartására vagy lezárására, vonatkozhat a nyelvre, és lehet szépirodalmi szöveg részleteként poétikai, esztétikai szerepe is (pl. drámában, regényben, novellában).

Történetmondás, elbeszélés: olyan közlésmód, amelynek kommunikációs funkciója a valóságra irányul (referenciális), célja a közlés, a tájékoztatás, a valóságábrázolás. Láttatja és bemutatja a helyszínt, a szereplőket, a környezetet. Gyakori publicisztikai műfajai: riport, tárcsa, tárcanovella. A szépirodalomban: novella, elbeszélés, kisregény, regény, esszé. Ebben az esetben már esztétikai, poétikai funkció is kapcsolódik a történetmondáshoz, amely akkor hatásos, ha az elbeszélés fordulatos, élményszerű, szemléletes, ezért gyakran tartalmaz párbeszédes, leíró és érvelő részeket is.

Leírás: A leírás tájékoztat, ábrázol, bemutat; a szerkezete lehet térbeli (közelítő, távolodó, körkörös), láncszerű vagy mozaikos; stílusrétegét a kommunikáció színtere határozza meg (tudományos, publicisztikai, szépirodalmi stb.).

Érvelés: Az érvelés célja a meggyőzés. Meghatározott logikai rendre épül, általában lineáris szerkezetű, állításokat igazol vagy cáfol, az érvelés különböző fajtáit használja.

Köszönés és a megszólításformák: olyan közlésmódfajták, amelyeknek kommunikációs funkciója a kapcsolatfelvétel, amit befolyásolhat az összes kommunikációs tényező: a feladó, a megszólított, a szituáció, a kontextus, a csatorna, a kód és az üzenet. Meghatározza a köszönést és a megszólítást, hogy ki, kinek (pl. férfi, nő, felnőtt, kisgyerek, nagydiák), hol, mikor, milyen csatornán és nyelven, miért köszön vagy szólít meg valakit. Udvarias, magázó formájú köszönési fajták felnőttek között: Jó napot kívánok! Üdvözetem! Tiszteletem! Régen: Van szerencsém! Alá(zatos) szolgálja! Isten hozta! Adjon Isten jó napot! (Nem elég, mert udvariatlan a rövidített: Jó napot!), Férfi hölgynek: Kezét csókolom! Tegező formák ismerősök között: Szervusz! Alakváltozatai: szerbusz, szevasz, szia, szíó, szíóka. A latin servus ('szolga, rabszolga') megfelelője, a régi latin servus humillimus domini, azaz 'alázatos szolgája (vagyok) az úrnak' köszöntés első szava. A könnyed nyelvhasználatban és a diáknyelvben sokféle köszönés él, és állandóan változik a nyelvi divattal: pl. cső, csőváz, csá, csáo, csá

csumi csá. A kapcsolat zárása, az elköszönés is fontos: Viszontlátásra! Régen: Isten áldja! Az e-mailekben is mindig kell megszólítást (pl. Tisztelt Tanárnő! Kedves Tanár Úr!) és záró formulát írni (pl. Tisztelettel és üdvözlettel! XY) A kapcsolat felvételén és lezárásán túl annak tartására, továbbá magára a csatornára is irányulhat a közlés, ezt összefoglalóan fatikus funkciónak nevezzük. (pl. Jól hallasz? Lemerülök!)

Gyakorlófeladatok

1.

Értelmezze a kommunikációs tényezők és funkciójuk összefüggéseit az alábbi párbeszédben! Milyen nyelvi eszközök juttatják kifejezésre az egyes funkciókat?

- *Jaj, de örülök! Örülök, hogy felhívtál! Jól hallasz?*
- *Jól!*
- *Te is örülj! Az öröm nagyon szép.*
- *Szerinted mit jelent, hogy örül valaki?*
- *Például, hogy boldog és reménnyel teli. Ahogy Vörösmarty Mihály mondja: „Öröm- s reménytől reszketett a lég”.*

2.

A kommunikáció mely funkciói dominálnak a következő szövegekben? Hogyan határozzák meg ezek a funkciók a szövegek nyelvi jellemzőit?

„Súlyos betegség után kedden este elhunyt Grendel Lajos (Léva, 1948. április 6 – Pozsony, 2018. december 18.) Kossuth-díjas író, a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb képviselője. Grendel idén áprilisban ünnepelte 70. születésnapját.” (Forrás: ujszo.com)

Tisztelt Partnerünk!

Folyószámlánkat felülvizsgálva megállapítottuk, hogy – többszöri kérésünk ellenére – az alábbi tételek kiegyenlítésére a mai napig nem került sor.

Felszólítjuk, hogy ezen fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül részemre fizesse meg a következő összegeket...

Fontos! Saját érdekében gondosan olvassa el ezt a figyelmeztetést!

Ha e fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül a jelen fizetési felszólítás szerinti követelést nem egyenlíti ki, felszámolási eljárás kezdeményezhető.

Kelt,

Cég megnevezése Aláírás

(Forrás: <https://www.vallalkozas-okosan.hu>)

„Kossuth Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!” (Toborzó dal az 1848/1849-es forradalom idejéből)

(Forrás: liked.hu)

„Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.” (Petőfi Sándor: A Tisza)

2. tétel

A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: beszédaktusok, együttműködési elvek, udvariassági formák

1. A pragmatika

Azt vizsgálja, hogyan használjuk a nyelvet konkrét kommunikációs szituációkban. A nyelv a gyakorlati (pragmatikus) használatban jelenik meg, válik valósággá. A nyelvhasználat során létrehozott szövegek megalkotásában és megértésében nyelvi és nyelven kívüli tényezők egyaránt szerepet kapnak. A szöveg értelme nyelvtani, jelentésbeli és pragmatikai elemekből áll össze. A beszéddel valójában mindig cselekszünk: minden beszéd vagy írás és azok megértése önmagában cselekvés.

A nyelv és a beszéd

A nyelv és a beszéd megkülönböztetése Ferdinand Saussure francia nyelvész elméletének az alapja. A nyelv jelrendszer és grammatikai rendszer. Potenciálisan minden agyban létezik. A **nyelv** nem egyéni, hanem **társadalmi** jelenség, mert a maga